

Kis Rebeka

joghallgató (PTE ÁJK), az ÓNSZ Elméleti-történeti Tagozatának tagozatvezetője

A praetori jogfejlesztés és a római perjog kapcsolata

I. Bevezetés

Egy jól működő jogrendszer jellemzője, hogy az életviszonyok által indukált változásokra hatékonyan és gyorsan tud reagálni. Ennek szükségessége elsősorban a bíróságoknál, jogalkalmazóknál jelenik meg, így az életviszonyokra való gyors és hatékony reagálás igénye teremtette meg a bírói jogot. A kontinentális jogrendszerekben mind a törvényi, mind pedig a bírói jogfejlesztés azt a célt szolgálja, hogy a jogot a változó életviszonyhoz igazítsa. A bíróságok ugyanis nemcsak érvényesítik a törvények, rendeletek szabályait, és jogvitákat döntenek el, hanem mindemellett tovább is fejlesztik a jogot (akképpen, hogy olyan értelemmel ruházzák fel a jogszabályhely szövegét, amelyek azok szövegében nem voltak benne).¹ Erről a tevékenységről az Alkotmánybíróság a 38/1993. (VI. 11.) számú határozata is rendelkezett: „A bírói hatalom konkrét jogvitát eldöntő tevékenysége során a jogot alkalmazva azt értelmezi, sőt tovább is fejleszti, de ez a törvénynek, a jogszabályoknak való alárendeltségen nem változtat...”²

A jogalkotó hatáskörrel nem rendelkező szerv általi jogképzés hosszú múltra tekint vissza. Már a római jog forrásai között is megtalálhatjuk a jogszolgáltató magisztrátusok *edictumai*ba foglalt anyagi és eljárásjogi szabályokat, amelyeket a Kr. e. 2. században a *Lex Aebutia de formulis* ruházott fel civiljogi erővel, azaz tette lehetővé ennek a joganyagának az alkalmazását a bíróságok előtt.³ Jelentőségét az adja, hogy a *praetorok* által megalkotott korszerű szabályegyüttes (melyet *ius praetoriumnak* is nevezünk) a civiljog mellett párhuzamosan érvényesült. Papinianus megfogalmazása szerint: „A praetori jog az, amelyet a praetorok vezettek be a civiljog szabályainak kiegészítése vagy kiegészítése vagy kijavítása céljából.”⁴ Ez a jogfejlesztő tevékenység számos jogterületet érintett, így a dologi vagy az öröklési jogot, továbbá gyökeres változásokat eszközölt a római perjogban is. Tanulmányom célja a *praetori* jogfejlesztés perjogi vonatkozásainak bemutatása, arra keresem a választ, hogy a magisztrátus hogyan tudott életközeli jogalkotást megvalósítani úgy, hogy sem jogalkotó (*praetor ius facere non potest*), sem jogalkalmazó szerv valójában nem volt.

¹ Varga Péter: A praetori jog, mint a jog gyors és hatékony fejlesztésének eszköze. Acta Universitatis Szegediensis De Attila József Nominatae, Acta Jur.et Pol. 1997/52. sz. 3-4. o.

² 38/1993. (VI. 11.). számú Alkotmánybírósági határozat

³ Varga: i. m. 6. o.

⁴ *Ius praetorium est, quod praetores introduxerunt adiuvandi vel supplendi vel corrigendi iuris civilis gratia propter utilitatem publicam* (Pap. D. 1, 1, 7, 1)

Vizsgálatom középpontjában három jogintézmény áll: a keresetformulák, a *praetori* végrehajtás, illetve az egyes nemperes eljárások. A jogintézmények bemutatásával képet kaphatunk arról, hogy a rómaiak ősi joga hogyan viszonyult a *praetor* által alkotott jogréteghez.

II. Keresetformulák

A jogszolgáltató magisztrátusok feladata a *iurisdictio*. A kifejezés a *iurisdictio*s magisztrátusnak a perben való részvételét, eljárását jelenti. Ebből következik, hogy a magisztrátus a per érdemi eldöntésébe nem szólt bele, csupán rendezési hatásköre volt.⁵ A régi perrend, azaz a *legis actio*s eljárás már a XII táblás törvényeket megelőzően kialakult, és fő jellemzője az *in iure* szakaszban rejlett, ahol a peres felek ünnepélyes, jelképes cselekedetekkel egybekapcsolt mondókákkal kérték az eljárást vezető magisztrátustól a jogvita eldöntéséhez szükséges pert. A *legis actio*knak öt fajtáját ismerjük, melyek közül három alapeljárás: *legis actio sacramento*, *legis actio per iudicis seu arbitri postulationem*, *legis actio per conditionem*. A két végrehajtási eljárást pedig a *legis actio per manus iniunctionem* és a *legis actio per pignus capionem* jelentette.⁶ Mivel a *legis actio*s eljárás a civiljogban gyökerezik, ezért jellemzőek rá a szigorú alakosságok, formalitások, továbbá a merevség. Idővel már azonban ez a peres eljárás az előbb felsorolt okok miatt nem felelt meg az igényeknek, ezért változásra volt szükség.

A *lex Aebutia* hozott változást a római perjogba azzal, hogy a korábbi *legis actio*s eljárás mellett bevezetett egy újabb, kevésbé formális perrendet, amelyet formuláris eljárásnak nevezünk, és alapját a formula jelentette. Sajátossága, hogy a magisztrátus befolyást gyakorolt a per folyamatára. Az új eljárási rend annyira kedvelté vált, hogy a civiljogi *legis actio*khöz már csupán kivételes esetekben nyúltak. Pontosítva, csupán azokban az esetekben, ahol az ügy valamelyik állandó bíróság (*centumviri* vagy *decemviri*) elé tartozott. Később a *leges Iuliae* folytán a *legis actio*s eljárás még inkább háttérbe szorult.⁷ A formuláris per alapját a formula képezte, amely nem más, mint a *praetornak* a bíróhoz intézett írásbeli utasítása, amelyben megszabta a pernyerés vagy pervesztés feltételeit. A *praetor* állandó szövegű formulamintákban rögzítette a jogok védelmére szolgáló keresettípusok kibocsátásának feltételeit, majd ezeket *edictumában* tette közzé. Ha az *edictum* a konkrét esetre nem tartalmazott formulát, lehetőség volt új formula kiadására.⁸ A bíró *iudex* vagy *arbiter*. A különbség az volt e kettő között, hogy a *iudex* egyesbíró volt (*iudex unus*) olyan ügyekben, ahol szigorúan törvényhez kötötnen kellett az ügyet eldönteni, míg az *arbiter* többes számban (választott bírák) fordul elő olyan ügyeknél, ahol a méltányosság szerepet játszik.⁹

⁵ Bozóky Alajos: A római perjog. Hügel Ottó könyvnyomdája, Nagyvárad 1878. 13. o.

⁶ Bozóky: i. m. 42-43. o.

⁷ Bozóky: i. m. 68. o.

⁸ Benedek Ferenc – Pókecz Kovács Attila: Római magánjog. Dialóg Campus kiadó, Budapest 2020. 101. o.

⁹ Bozóky: i. m. 20. o.

A formula a *praetori* jogfejlesztés eszközévé vált azzal, hogy a *praetor* a civiljog által nem ismert keresetformulákkal lényegében új jogi normákat alkotott. Bizonyos esetekben a civiljogi szabályokat hatályon kívül is tudta helyezni. Erre akkor került sor, ha a *praetor* megtagadta a civiljogi keresetknél a keresetformula kiadását.¹⁰ A formulák rendes, illetve rendkívüli alkatrészekből álltak. A rendes alkatrészek: bíró kinevezése, *intentio*, *condemnatio*, *demonstratio* és az *adiudicatio*. Ezek közül a kinevezés és az *intentio* minden formulában szerepel. A *condemnatio*, a *demonstratio* és az *adiudicatio* pedig csak egyes formulákban volt jelen. A rendkívüli alkatrészeket csak a felek kérésére vették fel és kizárólag akkor, ha szükség volt rájuk. Ezek az alkatrészek: az *exceptio* és a *praescriptio*. A bíró kinevezését követte az *intentio*. Ez utóbbi a felperes érvényesíteni kívánt követelését jelölte meg és összefoglalta azokat a feltételeket, amelyekről a pernyerés függött. Az *intentió*nak a keresetek szempontjából van jelentősége, ugyanis az *intentio* különféle megfogalmazásai szerint a kereseteknek más-más fajtái jöttek létre az idők során.

A keresetek fajtáit a *praetor edictuma* foglalta magába. *Actio civilis*nek vagy *actio in ius conceptának*¹¹ nevezzük a keresetet akkor, ha a felperes érvényesíteni kívánt igényét egy, őt a civiljog alapján megillető jogra alapította. Ellentétes esetben – tehát ha a felperes keresetét a *ius honorarium* szabályaira alapította – a keresetet *actiones honorariae*nek (*in factum* *actió*nak) nevezzük. A formula arra utasította az ügyben eljáró bírót, hogy vizsgálja meg a tényállás meglétét függetlenül attól, hogy azt a *ius civile* elismeri-e. Ezt a keresetfajtát nevezzük *in factum* *actió*nak. Előfordulhatott az is, hogy a *praetor* keresete olyan tényállásra is vonatkozott, amelyre eredendően nem kellett volna. Ennek azért volt jelentősége, mert a keresetek általában csak a hozzájuk rendelt tényállásra vonatkoztak. Ilyenkor *praetor* a keresetformulában utasította a bírót, hogy tekintszen el ettől az eltéréstől. Ezeket a kereseteket *actio fictitiának* nevezzük, hiszen alapja egy nem létező, kitalált tényállás. Ilyen például az, amikor a *praetor* a birtokból idő előtt kiesett személynél vélelmezi az elbirtoklási idő leteltét. A kiterjesztett kereseteket nevezzük *utilis* *actió*nak, míg az eredetit *actio directának*. Megkülönböztetjük a kereseteket az alapján is, hogy az *intentióban* szereplő igény határozott (*certum*) vagy határozatlan (*incertum*). Határozott, ha a követelés határozott pénzösszegre, egyedileg meghatározott dologra, vagy helyettesíthető dolgok meghatározott mennyiségére vonatkozik. Minden más esetben határozatlan. A kereset neve előbbi esetben *actio certa*, míg utóbbiban *actio incerta*.

A jóhiszeműsége támaszkodva dolgozták ki a *praetorok* a keresetek másik fajtáját, a *bonae fidei actiókat*. Ezek *intentiójában* a *praetor* a bírót arra utasította, hogy az elbírálásnál ne csak azt vegye figyelembe, hogy a jogügylet vagy törvény szerint milyen kötelezettség terheli a peres felet, hanem legyen tekintettel mindarra, amit a jóhiszem, az ügyleti tisztesség megkíván. Ezzel szemben álltak a

¹⁰ Földi András – Hamza Gábor: A római jog története és institúciói. Novissima kiadó, Budapest 2021. 172.o.

¹¹ Az *in ius concepta actio* és az *in factum actio* közötti eltérés az *intentio* jogalapjában keresendő.

stricti iuris actiók, ahol a bíró csak az *intentió*ban körülírtak szerint marasztalhatta a pervesztes felet. A *stricti iuris actiók* fontos csoportját képezték a *condictiónak* nevezett keresetek, melyek mindig meghatározott pénzösszegre vagy valamilyen egyedileg meghatározott dologra, továbbá helyettesíthető dolgok meghatározott mennyiségére irányultak. Később már *incertum* is lehetett *condictio* tárgya. A *condictiók* a *stricti iuris* kötelek keresetei voltak, melyeknek *intentiója* nem tartalmazta a kötelelem keletkezésének *cauzáját*.

Végül pedig különbséget teszünk *actio in rem* és *actio in personam* között is. Az *actio in rem* valamilyen dologi jogi követelés érvényesítését szolgálta. Mivel a dologi jogok abszolút szerkezetűek, tehát a dologi jogosulttal szemben mindenki kötelezett, ezért az *actio in rem* esetén bárki lehetett alperes. Az *actio in personam* pedig mindig egy meghatározott személy ellen irányult bizonyos kötelmi követelések érvényesítésére.

A formuláris eljárásban előfordulhatott kivételes esetben, hogy a *praetor* előírta, hogy a bíró egy fiktív tényállásra alapozza ítéletét. Ezt nevezzük *fictionak* (vagy vélelemnek).¹² Jelentőségét jól mutatja, hogy a mai napig segíti a bírói jogalkalmazást. Már a római jogban is kialakult két fajtája: a megdönthető vélelem (*praesumptio iuris*), illetve a megdönthetetlen vélelem (*praesumptio iuris et de iure*). Előbbi esetén lehetséges volt az ellenbizonyítás, míg utóbbi esetén ez kizárt volt.

Összegezve tehát, a *praetor* nem magánjogi normákat deklarált, hiszen nem volt jogalkotó. Azonban megfelelő jogvédelmi eszközökkel, keresetekkel, peren kívüli jogsegélyekkel érvényesítette a perbe vitt követelés. A kereset (*actio*) jelentését kiválóan határozza meg Celsus: „*Nibil aliud est actio, quam ius quod sibi debeatur, iudicio persequendi.*”¹³ Azaz, hogy a kereset nem más, mint jog arra, hogy perrel érvényesítsük mindazt, ami minket megillet.

III. A *praetori* végrehajtás

Míg a *legis actió*s eljárás fő végrehajtási eljárása a *manus iniectio* volt, a formuláris per végrehajtását a *praetor* jelentősen átalakította, ugyanis bevezette a civiljogban gyökerező személyi végrehajtás mellett a vagyoni végrehajtást, mely a *praetori* perrendben előtérbe került. A végrehajtás csupán *actio iudicati* útján volt megindítható, mely tulajdonképpen egy végrehajtási pernek felelt meg. Az ebben hozott marasztaló ítélet tette lehetővé a végrehajtás tényleges teljesítését, amely elsődlegesen vagyoni volt, de mellette a hitelező akár a személyi végrehajtást is igénybe vehette. Jogorvoslatra nem volt lehetőség, hiszen a *praetori* perrend a fellebbezést még nem ismerte. A *praetori* végrehajtás abban különbözött mai formájától, hogy amíg ma a végrehajtás irányulhat egyes vagyontárgyakra, a római jogban ez egy univerzális csődeljárás volt, amely magába foglalta az adós egész vagyonát. Ez az egész

¹² Benedek – Pókecz Kovács: i. m. 102-105. o.

¹³ D. 44, 7, 51

vagyon szolgált a hitelezők kielégítésére. A szinguláris, tehát az egyes vagyontárgyak végrehajtásának intézménye csak a császári perrend korában alakult ki.¹⁴

A felperes a *praetor edictuma* alapján kérhette a *venditio bonorumot*, azaz a vagyoni végrehajtást, amely csődeljárásnak feleltethető meg. Ezt több szakaszra tudjuk osztani. Az eljárás első fázisában a *praetor* peren kívüli jogsegéllyel a hitelezőt beutalta az adós vagyonába (*missio in bona*). A birtokba utalásra *decretummal* került sor. Ezután az adósnak még 30 nap állt rendelkezésére (hagyaték esetén csupán 15), hogy a tartozását teljesítse. Kivételes esetekben ez az idő meghosszabbítható volt, például, ha az adós hadifogságba esett. A 30 (illetve 15) nap eredménytelen letelte után az adós becstelenné, infámissá vált. Ezt követően a hitelező(k) kiválasztottak egy *magister bonorumot*, aki megszervezte az adósi vagyon árverezését. A *magister bonorum* eladta az úgynevezett csődvagyont annak a hitelezőnek, aki a legtöbb követelés kielégítését ígerte,¹⁵ s aki így bonitártulajdonos lett, továbbá egyetemes jogutódként szerezte meg a csődvagyont. A csődvagyont tulajdonosa a vagyoni jogosultságok érvényesítésére szolgáló kereseteket, mint *utilis actiókat* szerezte meg.¹⁶

A *praetor* még egyéb jogeszközöket is biztosított a hitelezőknek. Ezek egyike volt az *interdictum fraudatorium*, amely a hitelezők kijátszására irányuló, fedezeti alapot elvonó vagyoni rendelkezések ellen irányult. Szintén a hitelezők rendelkezésére állt az árveréstől számított egy évig az *actio Pauliana*. A keresetet az adóssal együttműködő rosszhiszemű személyek ellen lehetett megindítani.¹⁷

Az egyetemes végrehajtás szigorán az Augustus nevéhez fűződő *lex Iulia* enyhített. Rendelkezései értelmében az adós ellen nem fogatosíthattak személyi végrehajtást, továbbá infámissá sem vált, ha fizetőképzetlensége nem önhibájából eredt és vagyonát önként engedte át a hitelezőknek.¹⁸ Habár csupán másodlagosan, de a személyi végrehajtás a *praetori* jog szerinti végrehajtásban is szerepelt. Tulajdonképpen a *manus iniectio* egy enyhébb variációját jelentette, annak formalitásait mellőzve. A személyi végrehajtás egészen a 19. századig élt, illetve a mai jogrendszerekben csupán kivételes esetekben találkozhatunk vele.¹⁹

A császárkorban már a hitelezők számára rendelkezésre állt a szinguláris végrehajtás is, amely a Kr. u. 3. századra terjedt el annyira, hogy az univerzális csődeljárást kiszorította. A fentieket értékelve elmondható, hogy a *ius praetorium* szerinti végrehajtás lazított a *legis actió*s eljárási rend szigorú rendszabályain, formaiságain és megteremtett egy olyan végrehajtási eljárást, amely kiválóan tudott a civiljogban gyökerező személyi végrehajtás mellett létezni és működni.

¹⁴ Pataki János István: Adalékok a bírósági végrehajtáshoz a római jogban. Acta Universitatis Sapientiae, Legal Studies 2014/2. sz. 144-145. o.

¹⁵ Benedek – Pókecz Kovács: i. m. 108. o.

¹⁶ Pataki: i. m. 147. o.

¹⁷ Benedek – Pókecz Kovács: i. m. 109. o.

¹⁸ Pataki: i. m. 147. o.

¹⁹ Földi – Hamza: i. m. 199. o.

IV. A nemperes eljárás

A *praetor* peren kívüli jogsegélyei tekinthetők a *praetori* jogfejlesztés első eredményének hiszen a magisztrátus a hozzá folyamodónak megtagadta a kereset adását, enélkül kívánt jogot szolgáltatni.

A peren kívüli jogsegélyek kezdetben a *praetor imperiumán* alapultak, és olyan szóbeli parancsot jelentettek, amellyel a magisztrátus kötelezte a peres felek egyikét, vagy mindkettőjüket. Történetüket tekintve a *legis actiós* perrend idején alakultak ki, amikor a *praetor* szükségét érezte a merev eljárásrend kiegészítésének. Később azonban, amikor a *praetorok* már *iurisdictiójuknál* fogva is eljárhattak, és olyan peres követeléseket elégítettek ki, amelyekre a civiljognak nem volt eszköze, a peren kívüli jogsegélyek a rendes perrendnél hatékonyabb, a civiljog hézagjait kitöltő jogeszközökké váltak. A jogsegélyek típusait tekintve beszélhetünk *interdictumról* (amely némileg módosítva, de átkerült a mai, modern jogokba is), *in integrum restitutióról*, *praetori stipulációról* és *missio in possessionemről*.²⁰ A továbbiakban ezeket a jogsegélyeket szeretném bemutatni.

A jogsegélyek közül csupán szubszidiárius jelleggel volt alkalmazható az *in integrum restitutio*, magyarra fordítva: az eredeti állapotba való visszahelyezés. Szubszidiárius jelleg alatt értem azt, hogy a jogában sértett személy csupán akkor kérhette, ha más jogeszköz nem állt a rendelkezésére. Alkalmazására sor került például akkor, ha valaki kényszer (*vis ac metus*) vagy megtévesztés (*dolus malus*) hatására kötött meg egy szerződést. Az *in integrum restitutio ex tunc*, azaz visszaható hatállyal tette érvénytelenné a megkötött jogügyletet (például a kényszerrel kötött szerződést).²¹

A *praetori stipulatio* esetén a *praetor* a felet az *in iure* eljárásban a *ius civile* szerinti *stipulatio* megtételére kötelezte. Ennek következménye az lett, hogy a fél olyan kötelezettséget vállalt magára, amely őt a *ius civile* szerint nem terhelné. Például a haszonélvezet esetén a haszonélvező köteles volt a haszonélvezet tárgyát képező dolgot sértetlenül megőrizni és visszaadni a tulajdonosnak a haszonélvezet megszűnte után. A problémát azonban az jelentette, hogy erre nem volt biztosítéka a tulajdonosoknak, így a *praetor* arra utasította a haszonélvezőt, hogy *stipulatióval* vállaljon kötelezettséget arra, hogy a dolgot épségben adja vissza annak tulajdonosának. Ez volt a *cautio ususfructuaria*.²²

Missio in possessionemnek nevezzük azt a peren kívüli jogsegélyt, amellyel a *praetor* feljogosította a kérelmezőt arra, hogy egyes vagyontárgyakat vagy az egész vagyont birtokába vegye. A birtokbavétel lehetett ideiglenes, illetve végleges is. Ez utóbbi esetén *praetori* tulajdon keletkezett, amely elbirtoklás útján civiljogi tulajdonná alakult át.²³ Leggyakoribb előfordulási módozatai a római

²⁰ Földi – Hamza: i. m. 190. o.

²¹ Földi – Hamza: i. m. 188-190. o.

²² Földi – Hamza: i. m. 190. o.

²³ Földi – Hamza: i. m. 191-192. o.

jogban: a fentebb említett csődeljárás során a hitelezők beutalása az adós vagyonába, illetve a *bonorum possessio* az öröklési jogban.

Végül, de nem utolsósorban a *praetor* peren kívüli jogsegélyei közé sorolhatóak az *interdictumok* is. Az *interdictum* lényegét tekintve egy szóbeli parancs, melyet a *praetor* intézett az egyik peres félhez. A parancsi irányulhatott egy dolog felmutatására, magatartástól való eltiltásra, továbbá a birtokvédelem területén is fontos szerepet játszott. A *praetor* az *interdictumok* bevezetésével létrehozott egy olyan hatósági birtokvédelmi eljárást, melyhez hasonló a modern magyar jogban is megtalálható. Párhuzamot lehet vonni ugyanis a *praetor* által nyújtott birtokvédelem és a közigazgatási úton nyújtott jegyzői birtokvédelem között. Az interdiktális birtokvédelem feltehetően a Kr. e. 3. században alakult ki, és ment át változásokon az ezt követő évszázadok során. A preklasszikus és a klasszikus jog korában az *interdictumok* között az alapján tettek különbséget, hogy azok ingók vagy ingatlanok védelmére szolgálnak. Ingók védelmére szolgáló birtokvédelmi eszköz az *interdictum utrubi* volt, míg az ingatlanok esetén több eszköz is rendelkezésre állt: *interdictum uti possidetis*, *interdictum unde vi*, *interdictum de vi armata* és az *interdictum precario*.

Az *interdictum uti possidetis* leginkább birtokháborítás megszüntetésére irányult, de elveszett dolog birtokának visszaszerzésére is szolgálhatott. A *praetor* leggyakrabban abban az esetben adta meg ezt a birtokvédelmi eszközt, ha az előtte megjelent azt állította, hogy őt az ingatlan békés birtoklásában zavarta az alperes. Ekkor a marasztalás a háborítás megszüntetésére irányult. Erőszakot alkalmazó ingatlanfoglaló ellen volt indítható az *interdictum unde vi*, mely kiadásának feltétele volt az, hogy a kivetés egy éven belül történjen (különben az alperes élhetett a hibás birtok kifogásával). Az *interdictum unde vi* szigorúbb fajtája volt a *de vi armata*, melynél az alperes csoportos, vagy fegyveres erőszak alkalmazásával vetette ki a felperest az ingatlan birtokából. A két birtokvédelmi eszköz közötti különbség megmutatkozik abban is, hogy míg az *interdictum unde vi* csupán az ingatlanból való kivetéstől számított egy éven belül volt indítható, a *de vi armata* egy éven túl is.²⁴

A posztklasszikus és a jusztiniánuszi jog jelentős mértékben átalakította a birtokvédelmet. Jusztiniánusz ugyan megtartotta az *interdictum* elnevezést, de a klasszikus kori birtokvédelmi eszközök szabályait nagymértékben megváltoztatta. Az addigi peren kívüli eljárást bírósági eljárás keretei között lezajló rendes peres eljárássá tette. Köszönhetően a jusztiniánuszi reformoknak, csupán két *interdictum* maradt meg: az *interdictum uti possidetis* és az *interdictum de vi*.²⁵

²⁴ Jusztinger János – Pókecz Kovács Attila – Kasza Melinda – Schmidt Virág: Az új Ptk. birtokvédelmi szabályozásának történeti előképei. In: Hatékonyság és jogbiztonság a birtokvédelmi eljárásban (szerk.: Béli Gábor, Jusztinger János, Pókecz Kovács Attila). PTE ÁJK Római Jogi Tanszék, Pécs 2017. 9-12. o.

²⁵ Jusztinger – Pókecz Kovács – Kasza – Schmidt: i. m. 12-19. o.

Ahogy már korábban is kifejtettem, a jegyzői birtokvédelem több szempontból is hasonlóságot mutat a *praetor* által nyújtott jogsegéllyel. Noha a possessziórius, azaz a birtoklás tényén alapuló birtokvédelem római jogi arculata jelentős változásokon ment keresztül, mégis elmondható, hogy alapjait megőrizte.

Párhuzam fedezhető fel abban a tekintetben, hogy míg a birtokvédelmet Rómában egy állami tisztviselő (*praetor*) nyújtotta *interdictumok* útján, hatályos jogunkban is állami tisztségviselő (közigazgatási hatóság) látja el ezt a feladatot. A birtokvédelem célja az, hogy meggátolja a meglévő birtokhelyzet jogalap nélküli megzavarását vagy megváltoztatását. Alapelv, hogy a birtokviszony abszolút volta miatt a birtokost jogcímre való tekintet nélkül megilleti a birtokvédelem a jogalap nélküli birtokossal szemben. A birtoknak tehát védelmi szerepet tulajdonítanak hatályos jogunkban.

A 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről ugyan megengedi a jogos önhatalmat,²⁶ de mellette igénybevehető jogi út is. Ebben az esetben a jegyző, hasonlóan a *praetorhoz*, a birtoklás pusztán ténye alapján nyújt birtokvédelmet. Ennek célja az önbíráskodás kizárása. A közigazgatási úton nyújtott birtokvédelem pedig a tapasztalatok szerint nagyobb népszerűségnek örvend, mint a bírósági úton biztosított *petitorius*. Előbbi esetén ugyanis csupán azt szükséges a jegyző előtt megjelentnek bizonyítania, hogy a birtokot tőle tilos önhatalommal elvonták, illetve békés birtoklásában zavarták. Habár a Ptk. a birtokláshoz való jogosultságon alapuló birtokper (*petitorius*) teszi első helyre, és csupán ez után következik a jegyzői út, ez nem zárja ki azt, hogy az elvonás vagy háborítástól számított egy éven belül a sérelmet elszenvedő rögtön a közigazgatási utat vegye igénybe. Ez hozzájárult ahhoz, hogy a jogsérelmet elszenvedők elsősorban possessziórius birtokvédelemért folyamodnak. Mindemellett kétségtelenül gyors és hatékony eljárásként szolgál egy esetleges birtokperben.²⁷

V. Összegzés

A fentiekben bemutatottak alapján jól látható, hogy a *praetor* által bevezetett, ún. évente kipróbált jog²⁸ miként viszonyult a változó társadalmi viszonyokhoz. A *praetor iurisdictiós* tevékenységének köszönhetően a tradicionális, ősi római jog mindvégig a *praetori* jog mellett élt. A két jogréteg egymást kiegészíti, továbbá átfedések is megtalálhatóak: a *ius civile* merev szabályain lazítottak a *praetor* intézkedései, az ősi jog által jogilag nem szabályozott jogintézményekre pedig szintén a *ius praetorium* nyújtott megoldást (utóbbira jó példa a dologi jogban használatos *actio Publiciana* bevezetése).

²⁶ 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről 5:5. § (1) bekezdés.

²⁷ *Jusztinger – Pókecz Kovács – Kasza – Schmidt*: i. m. 81-89. o.

²⁸ A magisztrátusok évente váltották egymást, így lehetőség volt arra, hogy a hivatalban lévő magisztrátus kizárólag az elődje hatékony intézkedéseit vegye át.

Meglátásom szerint erre a jogfejlesztésre szükség is volt, hiszen a társadalom és a gazdaság fejlődésével az újonnan megjelent életviszonyok új jogi megoldásokat igényeltek, amelyeknek a rómaiak ősi joga egyre kevésbé tudott eleget tenni.²⁹

Ennek indoka véleményem szerint sok esetben a túlzott formalitás és merevség, továbbá voltak olyan életviszonyok, amelyekre egyáltalán nem is tartalmazott szabályozást a *ius civile*, így elképzelhető, hogy sokszor igazságtalan döntések is születtek.

A különböző jogi megoldásokat kutatva arra a következtetésre jutottam, hogy a *praetori* jogfejlesztés igencsak sajátos volt, és számos előnyt hordozott magában, bármely jogterületet is vizsgáljuk. Elsősorban kiemelném, hogy az évente változó *praetori* tisztség lehetőséget teremtett arra, hogy az újonnan hivatalba lépő magisztrátus kizárólag az elődje által már bevált intézkedéseket vegye át és folytassa. Másrészt kiemelendő, hogy a „jogalkotás” ezen módja rendkívüli rugalmasságot biztosított, hiszen könnyedén alkalmazkodott a társadalmi viszonyok változásaihoz. Mindezt az újítást pedig – a jog tekintetében egyébként laikus *praetor* – úgy vitte véghez, hogy sem jogalkotó, sem pedig jogalkalmazó szerv nem volt.

²⁹ Pólay Elemér: A római jogászok gondolkodásmódja. Tankönyvkiadó, Budapest 1998. 46. o.